

Markó Béla

EGYÉNI JOGOK, KOLLEKTÍV JOGOK*

Kétségtelen, hogy a kommunizmus olyan egyedülálló kísérlet volt Kelet-Európában, ami a méhek társadalmát akarta megvalósítani az emberek világában. A méhek társadalmába a szerepek megosztása alkalomszerű, és ha az egyidejűleg privilegizált és kiszolgáltatott heréket nem számítjuk, gyakorlatilag két pólus létezik: a királynő és a tömeg. Az egyedek olyannyira elvesztik egyéni mozgásszabadságukat, hogy egy jól működő szerkezet alkatrészeivé, avagy magasabbrendű értelem teljesen alárendelt agysejtjeivé lesznek. Az analógia persze nem tökéletes, többek között azért sem, mert amint az kiderült, az emberi társadalomban egy ilyen mechanizmus nem mézet, hanem mérget és szennyet termel.

Azért sem tökéletes az analógia, mert a kelet-európai méhkaptárok széthullása után nem pontosan az történt, ami várható lett volna. Egy ilyen több évtizedes diktatúra bukása után ugyanis az lehetne a természetes, hogy az egyén, minden addigi nyűgjétől megszabadulva, próbálja a maga korlátlan szabadságának színterévé tenni az emberi társadalmat, egy sajátos, kelet-európai liberális ideológiát alakítva ki magának.

Ez egyelőre nem következett, és nem is következhetett be, mert a kommunizmus a maga alá gyűrt tömegeket olyan hamis közösségi jegyekkel látta el, amelyek nem csupán a jogos egyéni, hanem a jogos közösségi törekvéseket is elfojtották. A valódi nemzeti értékek – nyelv, kultúra, hagyomány, történelem – helyett a hamis szolidaritás és egyformaság Prokrusztesz-ágyába fektették ezeket a közösségeket, amelyeknek keretei sokszor nem is estek egybe a szögesdróttal megerősített államhatárokkal.

Ilyen körülmények között Kelet-Európa felszabadulása egyszerre kell, hogy jelentse az egyén felszabadulását és a különböző nemzeti, etnikai, nyelvi, kulturális és vallási közösségek felszabadítását. Nem hiszem, hogy szabadna és lehetne ebben a kérdésben prioritásokat megállapítani, hiszen kétféle identitás elvesztéséről van szó, és nekünk mindkét identitásunkat vissza kell nyernünk.

Olyan ellentmondás ez, amit később valószínűleg föl lehet majd oldani, de most még vállalni kell, és együtt kell élni vele.

A Romániai Magyar Demokrata Szövetség 1989 decemberében azzal a céllal alakult meg, hogy az Erdélyben élő több mint kétmillió magyar közösség érdekeinek érvényesítéséért fog küzdeni. Úgy véltük, hogy ennek a nagy szellemi erővel és kohézióval bíró közösségnek a jogait csak egy ilyen egységes szervezet tudja igazán hatékonyan képviselni. Nagyon hamar kiderült viszont az is, hogy a közös nemzeti sajátosságok mellett egy ilyen nagyszámú kisebbségre nem szabad egyetlen ideológiát rákényszeríteni, ez képtelenség lenne. Így alakult ki az a szervezet, amely egységét fenn kívánjuk tartani, de ugyanakkor ezen belül támogatja a pluralizmust különböző platformok, áramlatok, érdekcsoportok formájában, és ezt a pluralizmust természetesen a civil társadalomra is ki kell terjeszteni. Vannak kereszténydemokrata platformjaink, van liberális platformunk, és jelentkeznek szociáldemokrata koncepciók is a Szövetségben. Az is tagadhatatlan ugyanakkor, hogy az elfojtott nemzettudat felélesztésére, a tőlünk elvett intézmények visszaszerzésére törekedve ezek az ideológiák bizonyos mértékben alárendelődnek a közös kisebbségi érdekeknek. Persze ez a modell még változhat, de bizonyos tanulságokat máris le lehet vonni belőle. Hiszen ami a nemzeti sajátosságok érvényesítését illeti, jól megfigyelhető, hogy liberális vagy kereszténydemokrata platformjaink – más-más premisszából kiindulva – ugyanarra a konklúzióra jutnak. Az egyének nemzeti alapon való szabad társulási jogának elismerése, ha feltételezzük, hogy a nyelvi és kulturális azonosság érvényesítése nem korlátozza az egyéni különbségek kifejezését, éppúgy fölválható a liberálisok, mint a kereszténydemokraták által.

A kollektív jog, amennyiben az egyének szabad opcióján alapul, vagyis ha lehetővé teszi a közösségekhez való csatlakozást vagy az abból való kilépést, egyáltalán nem mond ellent az egyéni jogoknak és még kevésbé a liberális értékeknek. Különösen, ha arra gondolunk, hogy maga az állam a kollektív jogok gyakorlásának egy sokkal intoleránsabb formája, olyan szükséges rossz, amit korlátozni igazán eredményesen nem csupán az egyéni jogok érvényesítésével és nem csupán az állam fölötti szervezetekkel, hanem az államon belüli különféle kollektivitások segítségével lehet. Ha ez így van, akkor nem kell félni a kisebbségek kollektív jogának elismerésétől sem, mert amennyiben ez bizonyos józan önkorlátozást is jelent, nem feltétlenül a tékép átrajzolásához, hanem az illető államok másfajta strukturálódásához, tehát stabilitáshoz vezet.

A Romániai Magyar Demokrata Szövetség ezt a logikát követve hirdette meg és tartja a romániai magyar közösség számára irányadónak a korlátozott önrendelkezés vagy a belső önrendelkezés elvét.

Ebből kiindulva nemrég dolgoztuk ki saját kisebbségi törvénytervezetünket, amely nemzeti kisebbségekről és autonóm közösségekről beszél. Autonóm közösségeknek tekintjük azokat a nemzeti kisebbségeket, amelyek nemzeti identitásuk

megőrzésének és fejlesztésének eszközeül a különböző autonómiaformákat választják, a személyi elvű, a kulturális, a helyi és regionális autonómiát.

Kérdés persze, hogy egy olyan nemzetállam-koncepcióban, ami a mai Románia alkotmányát jellemzi, hogyan lehet majd ezt az elképzelést érvényesíteni.

De meggyőződésünk, hogy nincsen más út. Minden egyénnek joga van nyelvéhez és kultúrájához, és mindazokhoz a sajátosságokhoz, amelyek ebből következnek, de ezeket csak társaival együtt, közösségben tudja gyakorolni.

Éppen ezért – véleményünk szerint – a kollektív jogokat nem az egyéni jogokkal kell szembeállítani; ez egy olyan csapda, amelybe nem szabad belesétálni. A kollektív jog ellentéte nem az egyéni jog, hanem a nemzetállam, vagy más megközelítésben az a korlátlan állami szuverenitás, amely mára már teljesen korszerűtlen és elfogadhatatlan Európa-szerte.

Európának számolnia kell azzal, hogy a nemzeti vagy etnikai kisebbségek helyzetének rendezése nélkül – és ezt a jugoszláv példa alátámasztja – nem lehetséges egy reális európai integritás, és ha ezt elhanyagoljuk, nem a centripetális, hanem a centrifugális hatások fognak felerősödni. Egy közös Európában az állam szerepe csökken, de ez paradox módon az eddiginél sokszínűbb, a helyi közösségeket, a különböző etnikumokat és régiókat szabadabb lélegzethez juttató kontinenst kell hogy eredményezzen.

A széthullt kommunista kaptár cukorszörppel táplált méhei zavarodottan keringenek, mézre éhesen, de egymást halálra döfni is készen.

Csak megismételni tudom, amivel mondandómat bevezettem: Kelet-Európában az egyéneket és a közösségeket egyidejűleg kell felszabadítani!

Jegyzetek

* Megjelent a Pro Minoritate folyóirat 1994. évi 1. számában.